

Περί Λογοτεχνίας

Αμάντα Μιχαλοπούλου

Η λογοτεχνία είναι μια δεξιολογική επιδιόρθωση του κόσμου και οι συγγραφείς ράφτες που δουλεύουν κόβοντας και ράβοντας πάνω στο πατρίδα της ζωής. Το ζητούμενο είναι μια ανακουφιστική ανασύσταση, μια προστασία- ένα ρούχο δηλαδή που μπορούμε να φορέσουμε κατάσκα για να μη νιώθουμε μόνοι, να μη νιώθουμε γυμνοί. Στη λογοτεχνία κάθε συγγραφέας ράβει ξανά και ξανά το ίδιο ρούχο: θέτει και ξαναθέτει την ίδια ερώτηση με διαφορετικούς τρόπους, με διαφορετικές πλοκές. Αυτό συμβαίνει επειδή η ζωή είναι για τον καθένα μας μια εμμονή και για όλους μαζί τελειώνει με ένα μεγάλο μυστήριο που είναι ο θάνατός μας. Ο θάνατος είναι η κινητήρια δύναμη κάθε μυθοπλασίας, κάθε παρηγοριάς με άλλα λόγια.

Στο διάστημα που παραμένουμε ζωντανοί και έχουμε αίσθηση του εαυτού μας προσπαθούμε να νοηματοδοτήσουμε αυτό που ζούμε, πάντα όμως υπό την οπτική γωνία μιας ζωτικής, κατάδικής μας αγωνίας: ποιοι είμαστε, πώς θα μας αγαπήσουν εκείνοι που αγαπάμε, πώς θα πραγματοποιήσουμε τα όνειρά μας, πώς θα τα ονειρευτούμε καλύτερα.

Η μεγάλη λογοτεχνία μάς αναπτρώνει επειδή δίνει σχήμα σε αυτές τις αγωνίες και τους προσδίδει αυτό που λείπει από τη ζωή μας τις τελευταίες δεκαετίες- συλλογικότητα. Ένα από τα βιβλία που διάβασα τελευταία, *Τα χρόνια*, της Annie Ernaux, θα μπορούσε να είναι το πιο φαντασμαγορικό βιβλίο ευρωπαϊκής ιστορίας, αν η ευρωπαϊκή εκπαίδευση άλλαζε δρόμο και έβαζε τη λογοτεχνία με πιο επαναστατικούς τρόπους στη σχολική τάξη. Η Ernaux, περιγράφει τη ζωή της από τη δεκαετία του 40 που γεννήθηκε ως τη σημερινή εποχή μιλώντας σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο: εμείς οι Γαλλίδες που γεννηθήκαμε σε ένα μικρό χωριό και ονειρευτήκαμε τη μεγάλη πόλη, εμείς τα κορίτσια που ονειρευτήκαμε έναν άντρα που να περικλείει όλους τους άντρες, εμείς οι γυναίκες που ονειρευτήκαμε την Αριστερά στην εξιδανικευμένη μορφή της και ντουμανιάσαμε τα δωμάτια με καπνό τσιγάρων και ακούσαμε πολύ δυνατά μουσική και θέλαμε να διαβάσουμε όλα τα βιβλία του κόσμου, αλλά διαπιστώσαμε τελικά πως η ζωή είναι μικρή και το μόνο που μπορούμε να συζητήσουμε πια είναι το πώς ζήσαμε, προσπαθώντας ταυτόχρονα να μη μπουκώσουμε την αφήγηση με νοσταλγία, επειδή η νοσταλγία καταστρέφει τα πάντα.

Κάτι αντίστοιχο ήθελα να κάνω με το *Μπαρόκ*, μια αυτο-μυθοπλασία που μεταχειρίζεται τον εαυτό ως πειραματόζωο για να μιλήσει για τις τελευταίες πέντε δεκαετίες στην Ελλάδα. Χώρισα την αφήγηση της ζωής μου σε πενήντα μικρά

κεφάλαια, πενήντα ιστορίες, με τον ίδιο τρόπο που χώριζα παλιά τα μαλλιά μου σε πλεξίδες για να κατσαρώσουν το βράδυ. Όλες μαζί οι πλεξίδες ήταν τα μαλλιά μου, αλλά η καθεμία ήταν αυθύπαρκτη. Διάλεξα πενήντα ιστορίες από τα πενήντα χρόνια ως τη σύλληψή μου, μια για κάθε χρόνο της ζωής μου. Έπειτα μεταχειρίστηκα αυτές τις ιστορίες μυθοπλαστικά, βγάζοντας τη φλυαρία και την πλήξη της πραγματικής ζωής, την ακινησία της, σφίγγοντας την πραγματικότητα με επινόηση.

Αυτό δεν το έκανα μόνο επειδή πιστεύω ότι η πραγματική ζωή έχει πλήξη και μαύρες τρύπες που δεν περιγράφονται αρκετά καλά μυθιστορηματικά, αλλά και επειδή ήθελα να θολώσω τα νερά. Δηλαδή να γράψω ένα βιβλίο για τον εαυτό που είναι ευρύτερος από τον εαυτό μας, όπως τον περιγράφουμε στους άλλους, σαν να είναι κλεισμένος σε τσιμέντο, σε αφηγήσεις, ανέκδοτα, ιστορίες που μας κάνουν να δείχνουμε θαρραλέοι, αστείοι ή ενδιαφέροντες. Έπρεπε να αφηγηθώ ξανά στον εαυτό μου χιλιωειπωμένες ιστορίες γύρω από τα παιδικά μου χρόνια, την οικογένεια, τον έρωτα, τα χρόνια των σπουδών, τη μητρότητα, την αρρώστια, τον θάνατο των αγαπημένων ανθρώπων, τα ταξίδια, τις διαψεύσεις, προσέχοντας να μην αναπαράξω παγιωμένες ιστορίες, αλλά να δω τον εαυτό από απόσταση, σαν μυθιστορηματικό ήρωα. Ζητούμενο ήταν να ξαναγράψω τη ζωή μου ως βίο κάποιου άλλου που ξέρω και δεν ξέρω καλά, με την «αδιάφορη συμπάθεια» που προσδοκούσε ο Τζέιμς Τζόις όταν μιλούσε για μυθιστορηματικούς ήρωες.

Σε κάποιο σημείο της ζωής τους ίσως όλοι οι συγγραφείς βαριούνται την επινόηση ή ίσως καταλαβαίνουν ότι η επινόηση είναι συγκάλυψη εαυτού: συνήθως μπολιάζουμε τους ήρωές μας με χαρακτηριστικά ανθρώπων που ξέρουμε καλά, ακόμη και με δικά μας χαρακτηριστικά. Για να περιγράψουμε τον πόνο, ή την συντριβή, ή την τρελλή ευτυχία, καταφεύγουμε σ' ένα βαθμό στα δικά μας αισθήματα, σαν ηθοποιοί που προσπαθούν να μπουν στον ρόλο.

Με την έννοια αυτή και το προηγούμενο βιβλίο μου θα μπορούσε να ονομαστεί αυτομυθοπλασία αφού *Η γυναίκα του Θεού* – αυτός είναι ο τίτλος – περιγράφει τη ζωή μιας γυναίκας που η Ιστορία δεν της έδωσε τη δυνατότητα να διηγηθεί τη δική της εκδοχή για τον κόσμο, πράγμα που συνέβη εν πολλοίς στις γυναίκες συγγραφείς επί πολλούς αιώνες. Και το *Θα ήθελα* επίσης, μια συλλογή διηγημάτων που συνδέονται μεταξύ τους, και περιγράφουν τη ζωή ενός κοριτσιού που προσπαθεί να γράψει ένα βιβλίο, θα μπορούσε να είναι μια βιογραφία, επειδή όπως είπα γράφουμε πάντα για ό,τι μας ενδιαφέρει και συνήθως μας ενδιαφέρει μια έμμονη ιδέα, την οποία κυκλώνουμε σε κάθε βιβλίο.

Η δική μου εμμονή, αν μπορώ να τη βάλω σε λόγια, είναι: πώς μια γυναίκα παραμένει κορίτσι, πώς – χωρίς να παλιμπαιδίζει – επιχειρεί να διατηρήσει ανόθευτο τον πυρήνα της σκέψης της εφηβικής παντοδυναμίας χάρη στο όνειρο της συγγραφής. Πώς προσπαθεί να πείσει τους άλλους να την αγαπήσουν γράφοντας ιστορίες, οι οποίες εκβάλλουν σε άλλες ιστορίες δημιουργώντας έναν τρομακτικό ίλιγγο και πώς παρά

τον ίλιγγο δυσκολεύεται να κλείσει τον κύκλο των ιστοριών, καθώς ό,τι δεν είναι αφηγήσιμο δεν υπάρχει.

Το Μπαρόκ κινείται από την ηλικία των 50 προς τα πίσω, προς μια παράδοση ανηλικίωση και το πείραμα σε αυτό το βιβλίο δεν έχει να κάνει μόνο με τα όρια του εαυτού αλλά και με τα όρια της γλώσσας. Με ενδιαφέρει το πώς κατανοούμε τον κόσμο μέσω της γλώσσας γι αυτό και η αφηγήτρια στο Μπαρόκ όσο μικραίνει πετάει στρώματα γλώσσας, άρα και εμπειρίας. Όταν είναι μεσήλικη απαυδισμένη γυναίκα χρησιμοποιεί πιο περίπλοκη γλώσσα, στην εφηβεία παίζει με την ελληνική αργκό της δεκαετίας του 80 και όταν ξαναγίνεται παιδί μιλάει απλά ώσπου να χαθεί στον προγλωσσικό εαυτό της, την πρώτη χρονιά της ζωής της. Γράφοντας ή μάλλον ξεγράφοντας τη γλώσσα της, απλουστεύοντάς την καθώς μικραίνει, γίνεται αυτή που ήταν. Το παρελθόν δηλαδή γίνεται μια προσομοίωση γλώσσας. Επειδή η γλώσσα δεν είναι μόνο ήθος, είναι και εμπειρία. Και ως επιθυμία και επιδίωξη, ως «θέλω» και «μπορώ», προσοικονομεί αυτό που θέλουμε να κάνουμε στη ζωή μας – και στη μυθοπλασία μας.

Ελπίζω πως είναι κατανοητό: για μένα η λογοτεχνία δεν είναι νατουραλιστική αναπαράσταση της ζωής, αλλά ένας τρόπος να γιατρευτούμε από τον ρεαλισμό συνδυάζοντάς τον με σουρεαλισμό, αφηρημένο εξπρεσιονισμό, χρονικές αντιμεταθέσεις, χωροταξικές υπερβάσεις κι ό, τι άλλο εξυπηρετεί την ιστορία που θέλουμε να διηγηθούμε. Η ιστορία οδηγεί, η ιστορία ζητάει να ειπωθεί με συγκεκριμένο τρόπο. Ανάλογα με τις ανάγκες της η ίδια η ιστορία επιλέγει αφηγηματικό πρόσωπο, τεχνικές, ύφος, ατμόσφαιρα. Η ιστορία έχει τρομερές απαιτήσεις, σαν να είναι άνθρωπος που θέλει να επιβάλλει δικούς του κανόνες. Οι συγγραφείς αφουγκράζονται και καταγράφουν τις ιστορίες, είναι οι γραμματείς των ιστοριών, ή αλλιώς οι ράφτες που λέγαμε.